

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ЗАСНУВАННЯ КАФЕДРИ ДИТЯЧИХ ХВОРОБ В КИЇВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ СВ. ВОЛОДИМИРА

В.Г. МАЙДАННИК, О.О. ГОРДОК

Недавно медична громадськість України широко відзначила 160-річний ювілей від дня заснування медичного факультету Київського університету Св. Володимира (нині Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця). Природно, що ця подія послужила поштовхом до розгляду історії організації кафедр університету. При цьому виявилось, що деякі події, зв'язані з заснуванням кафедр, дуже неповно представлені в літературі. Зокрема, це стосується історії заснування кафедри дитячих хвороб. Тому метою даної роботи було висвітлення маловідомих або навіть невідомих сторінок історії організації кафедри дитячих хвороб Київського університету Св. Володимира. Особливість даної роботи полягає в тому, що практично всі документи, використані в роботі, публікуються вперше. При викладенні ми прагнули відновити хронологію подій та максимально дотримуватися стилю документів.

Спочатку в Київському університеті Св. Володимира курс педіатрії читався при кафедрі акушерства, жіночих і дитячих хвороб. В 1870-1882 рр. було створено три штатних доцентури: з жіночих хвороб (доцент Толочинів), з акушерства (доцент Шварц) та з дитячих хвороб (доцент А.Л. Липський). Перша з означених доцентур була заснована ще 1870 р. за ініціативою професора В.Т. Покровського, а при заснуванні останніх двох доцентур почин належав професору А.П. Матвееву¹. До 1885 р. курс педіатрії вів один приват-доцент А.Л. Липський, а з вересня 1885 р. був запрошений другий приват-доцент (без штатного утримання) — доктор медицини І.В. Троїцький, якому було надано право читати лекції та проводити практичні заняття.

Відсутність дитячої клініки була основною перешкодою в організації викладання педіатрії, як надзвичайно важливого предмета. Оскільки була відсутня спеціальна база для занять, то І.В. Троїцькому та А.Л. Липському доводилось використовувати лікарні й амбулаторії благодійних товариств — відділення для підкинутих дітей, дитячу лікарню сирітського будинку “Приказа общественного призрения”², а пізніше амбулаторію Товариства надання допомоги хворим дітям в Києві.

Необхідність створення дитячої клініки при Київському університеті та виділення курсу дитячих хвороб в самостійну кафедру були очевидними. Однак вперше питання про виділення самостійної кафедри дитячих хвороб та про створення дитячої клініки порушив у травні 1885 р. екстраординарний професор Георгій Єрмолайович Рейн, який того часу завідував кафедрою акушерства, жіночих і дитячих хвороб. У своєму клопотанні, датованому 13 травня 1886 р., в медичний факультет університету, яке було отримано 24 травня 1885 р., на 4-х сторінках він докладно обґрунтував необхідність відділення курсу дитячих хвороб від кафедри акушерства та гінекології. На його думку, це, насамперед, зумовлено швидким ростом знань в галузі педіатрії як в Росії, так і за рубіжем і тим самим підкреслив необхідність виділення цієї дисципліни в самостійний предмет викладання в університеті. Зокрема, він писав, що “по статье 58 ныне действующего университетского устава, преподавание акушерства, женских и детских болезней, составляя предмет одной кафедры, поручено официально одному штатному преподавателю. Едва ли есть необходимость доказывать факультету, что соединение в одном лице обязанностей преподавателя всех трех указанных предметов и притом как теоретического, так и практического, представляется едва-ли желательным в интересах самого преподавания”³.

Г.Є. Рейн вказував, що “если клиническая медицина вообще получила в течение последних десятилетий значительное развитие, то в особенности это относится к некоторым отдельным отраслям ея, в том числе к гинекологии и педиатрии. Ни для кого из следящих за

прогрессом медицинской науки не тайна, что и литература означенных предметов, и число клиник и других госпитальных учреждений, где эти специальности разрабатываются на практической ниве, растут ежегодно как за границей, так и у нас в России”⁴.

Далі професор Г.Є. Рейн пише, що викладання “педиатрии необходимо должно быть выделено из акушерства и гинекологии” і при цьому посилається на академіка А.Я. Красовського, який написав понад 20 років тому в передмові до “Курсу практического акушерства”: “... к величайшему сожалению, преподавание детских болезней находится у нас в плачевном состоянии. Учение об этих болезнях по-прежнему прилеплено к акушерской кафедре, и это не только у нас в Медико-хирургической академии, но и во всех медицинских факультетах. Они остаются как придаток, оставляемый на заднем плане преподавателями акушерских кафедр, разрабатывающими только акушерство и гинекологию. Между тем, кому неизвестно, что в настоящее время педиатрика составляет обширный самостоятельный предмет, разрабатываемый за границей с большим успехом. Не хочу этим сказать, что у нас нет специалистов по этой части; они существуют, но их очень, очень немного и при том не в стенах открытых заведений. По моему убеждению, в академии и университетах должна быть отдельная кафедра для детских болезней, что я уже неоднократно заявлял где следует. По моему мнению, современная педиатрия составляет для преподавания один из самых трудных медицинских предметов. Насколько она необходима для народа, всякий понимает”⁵.

Крім того, Г.Є. Рейн зазначає, що в багатьох іноземних університетах (наприклад, в Парижі, Берні, Відні, Празі, Лейпцігу, Мюнхені тощо) педіатрію уже викладають на окремих кафедрах. На його думку, “главным препятствием к учреждению кафедры детских болезней могло бы служить отсутствие детской клиники при университете Св. Владимира. Правда, некоторые кафедры, как, например, кафедра диагностики, психиатрии и нервных болезней, учреждены раньше устройства соответственных клиник, тем не менее возражение это представляется весьма веским, так как одно теоретическое преподавание детских болезней без сомнения представляло бы лишь полумеру и не могло бы удовлетворить вполне существующие потребности. Поэтому вопрос об учреждении детской кафедры при университете Св. Владимира тесно связан с учреждением детской клиники при нем”⁶.

Далі професор Г.Є. Рейн розглядає можливість будівництва в Києві дитячого відділення. Він пише: “Как известно, еще в 1874 году княгиня Е.П. Демидова-Сан-Дonato пожертвовала в память сына своего Никиты на постройку барака для детского отделения при городской больнице Цесаревича Александра 12000 р.с. В том же году, по предложению гласного Н.К. Ренненкамфа, Киевская городская дума постановила присоединить к означенной сумме еще 8000 р.с. для той же самой цели. К декабрю истекшего 1884 года, если верны собранные мною частным путем сведения, сумма эта, сохраняющаяся в управе, достигла с % до 24353 р. 62 к.”⁷.

Професор Г.Є. Рейн звертає увагу, що “учреждение детской больницы представляет, очевидно, одно из очередных обязанностей Киевского городского правления, так как в Киеве, до сих пор, при населении, достигающем по некоторым сведениям почти до 200 000, нет ни одной специальной детской больницы, и во всех имеющихся лечебных заведениях города едва-ли наберется 2 десятка кроватей для больных детей; к тому же кровати почти и не приспособлены для этой цели. В Петербурге и в Москве имеется, как известно, почти по 500 коек, специально учрежденных для больных детей и, руководствуясь отношением количества населения к числу детских коек, Киев должен бы иметь детскую больницу примерно почти со 100 койками...”⁸.

На засіданні медичного факультету від 24 травня 1885 р. “было доложено представление экстраординарного профессора Г.Е. Рейна: 1) об отделении от кафедры акушерства и женских болезней преподавания педиатрии и 2) об учреждении отдельной кафедры детских болезней с клиникой”⁹.

Погоджуючись з доводами професора Г.Є. Рейна “относительно необходимости учреждения в университете Св. Владимира самостоятельной кафедры детских болезней, медицинский факультет постановил: ходатайствовать об учреждении означенной кафедры в том лишь, однако, случае, если признано будет возможным снабдить вновь учреждаемую кафедру соответствующей клиникой детских болезней, в виду того, что, по мнению факультета, кафедра без клиники не может соответствовать ни интересам преподавания, ни целям учреждения самостоятельной кафедры детских болезней”^{1 0}. Оскільки професор Г.Є. Рейн пропонував “два способа для снабжения предлагаемой кафедры детских болезней соответствующим клиническим материалом, а именно: 1) путем учреждения амбулатории в одном из свободных помещений в здании университета, или же 2) путем учреждения самостоятельной клиники детских болезней”^{1 1}, то було проведено голосування. Із числа 16 членів медичного факультету, присутніх на засіданні, 8 голосів було віддано “за” в тому смислі, “что амбулаторный материал может быть признан “временно” достаточным клиническим материалом для предлагаемой кафедры детских болезней” та 8 голосів, в тому числі й голос декана, — на користь клопотання про заснування постійної клініки дитячих хвороб, без якої і саме заснування самостійної кафедри дитячих хвороб “не принесет ожидаемой от того пользы”^{1 2}.

Таким чином, медичний факультет на засіданні від 24 травня 1885 р. постановив: “просить господина ректора предварительно войти в соглашение с городским управлением об устройстве детской клиники, в связи со строящимися ныне факультетскими клиниками”^{1 3}.

17 жовтня 1885 р. ректор університету на це подання медичного факультету відповів, що “ходатайство могло бы иметь место лишь после разрешения факультетом и советом вопроса об отделении преподавания педиатрии от кафедры акушерства и женских болезней и об учреждении отдельной кафедры детских болезней с клиникой на основании статьи 24 §2 п. 4 и ст. 30 §3 п. 3 университетского устава. Поэтому господин ректор просит медицинский факультет представить мотивированное постановление о разделении кафедры акушерства, женских и детских болезней на 2 кафедры”^{1 4}.

При обговоренні цієї пропозиції ректора на засіданні медичного факультету 25 жовтня 1885 р. було винесено постанову про необхідність професору Г.Є. Рейну “войти вновь с представлением о кафедре детских болезней, согласно предложения господина ректора”^{1 5}.

Виконуючи це доручення медичного факультету, професор Г.Є. Рейн 14 січня 1886 р. знову звернувся з клопотанням, в якому він вважає, “что главнейшие мотивы для учреждения особой кафедры детских болезней могут быть формулированы следующим образом:

1. Как акушерство, так и гинекология и педиатрия получили в течение последних десятилетий необычайно широкое развитие. Особенно это относится к гинекологии и педиатрии.

2. Медицинский факультет уже признал этот факт учреждением, с утверждения начальства, в период времени с 1870 по 1883 год трех штатных доцентур — одной по акушерству, другой по гинекологии и третьей по детским болезням, ныне упраздненных по новому уставу.

3. Два других высших медицинских учреждения России, а именно Московский университет и Петербургская Военно-медицинская академия уже имеют ныне по три штатных преподавателя по означенной кафедре. Равным образом отдельные кафедры детских болезней учреждены уже давно и во многих заграничных университетах.

4. Предмет педиатрии по своему существу, по роду своего материала для преподавания, по своим методам исследования, по своей литературе не имеет ничего общего с акушерством и женскими болезнями в современном их состоянии.

5. В “примерном учебном плане по медицинскому факультету”, присланном к руководству господином Министром народного просвещения, детские болезни с клинкою числятся отдельно от других кафедр, и для преподавания их отводится по 3 часа в неделю в течение двух полугодий...”^{1 6.}

Наприкінці цього піклування професор Г.Є. Рейн вказує, що “... преподавание детских болезней может быть пока допущено на амбулаторных больных”^{1 7.}

Надалі питання про заснування кафедри дитячих хвороб було винесено на розгляд ради університету 30 травня 1886 р. Розглянувши це питання, рада університету постановила “ходатайствовать об учреждении самостоятельной кафедры детских болезней, взамен существующей на медицинском факультете кафедры энциклопедии и истории медицины, в том случае, если признается возможным устроить постоянную детскую клинику”^{1 8.} При голосуванні із 38 членів ради, присутніх на засіданні, “25 членов высказалось за ходатайство перед Министерством об учреждении самостоятельной кафедры детских болезней, если признано будет возможным устроить постоянную детскую клинику; остальные же 13 голосов за ходатайство об учреждении кафедры детских болезней, независимо от устройства клиники...”^{1 9.}

Але лише 12 грудня 1886 р. попечитель Київського учбового округу направив Міністру народної освіти Івану Давидовичу Делянову всі матеріали щодо заснування кафедри та клініки дитячих хвороб. При цьому він додав до них свою особисту думку про те, що “... для Университета Св. Владимира необходимо учреждение новой кафедры детских болезней, так как при современном состоянии медицины, детские болезни составляют совершенно самостоятельную обширную отрасль медицины, но таковая кафедра может быть учреждена только вместе с учреждением особой детской клиники”^{2 0.}

При цьому попечитель Київського учбового округу додав особливу думку професорів Г.Є. Рейна та А.В. Ходіна, які її виклали 3 червня 1886 р. після рішення ради університету. Її суть зводилась до того, що, незважаючи на рішення ради, вони залишаються “при прежнем своем мнении, именно: о необходимости учреждения самостоятельной кафедры детских болезней с преподаванием временно на поликлиническом материале, что несколько не противоречит ныне действующим законоположениям. ... Что же касается до той формы решения вопроса, к какой пришло большинство членов совета, то оно поведет только к дальнейшему промедлению в осуществлении этого столь важного для медицинского образования дела, которое и без того тянется уже более года”^{2 1.}

Таким чином, завдяки настійливості та зусиллям професора Г.Є. Рейна вдалося переконати як керівництво університету, так і попечителя Київського учбового округу в нагальній необхідності заснування самостійної кафедри дитячих хвороб в Київському університеті Св. Володимира.

Надалі у вирішенні цього питання велику роль відіграв відомий російський педіатр Карл Андрійович Раухфус. Безпосередньо йому Міністр народної освіти 31 грудня 1886 р. відіслав всі матеріали, отримані з Києва, з проханням повідомити свою думку щодо висунутих питань. Незабаром 27 березня 1887 р. було отримано відповідь К.А. Раухфуса. В ній він пише, що цілком розділяє погляд Г.Є. Рейна і “находит доводы, приведенные в его защиту достаточно вескими” та вважає за необхідне створення кафедри дитячих хвороб, а також “возможным временно довольствоваться амбулаторным материалом для преподавания детских болезней”^{2 2.} Причому, К.А. Раухфус підкреслив, що “и в будущем, когда будет устроена факультетская детская клиника или клиническое отделение детской больницы — амбулаторный материал останется весьма важным разделом клинического материала. На нем, главным образом, возможно изучение одного из самых важных разделов педиатрии — заболеваний грудных младенцев, составляющих от 30-40% амбулатории и не более 5-9% стационарного материала детской больницы. Вся гигиена и диететика этого этапа жизни, заболеваемость и смертность которого имеет первенствующее влияние на

смертность всего населения — главным образом изучается на амбулаторном материале...”^{2 3}.

Ця відповідь була покладена в основу листа Міністра народної освіти, направленою 29 квітня 1887 р. попечителю Київського учбового округу. В ньому йшлося, що “считаясь с мнением ординарного профессора Рейна, ... разрешаю учредить означенную кафедру, не открывая на первое время клинику, а ограничиваясь амбулаторией”^{2 4}.

Пізніше професор В.Е. Чернов 1909 р. писав: “В университете Св. Владимира она (кафедра — прим. автора) основана в 1887 году...”. І нижче у виносці роз’яснював, що “13 мая 1887 года ректор университета получил от попечителя округа извещение о том, что Министр Народного Просвещения согласился на учреждение кафедры детских болезней при Университете Св. Владимира”^{2 5}. Однак, незважаючи на те, що Київському університету було дозволено 29 квітня 1887 р. відкрити самостійну кафедру дитячих хвороб, вона не була відкрита лише тому, що не змогли підшукати приміщення для дитячої амбулаторії. Виявилось, що “учреждение амбулатории с соответствующими приспособлениями, кабинетом и приемною, возможно лишь, при акушерской факультетской клинике, в которой до сего помещались больные дети; между тем помещение, занимаемое ныне сказанною клиникой в главном здании есть самое худшее, низкое, тесное, почти без света, так как расположено в 1-м полуэтаже; аудитория акушерская едва может вместить в себе 30-40 слушателей, вследствие чего учреждение в акушерской клинике амбулатории крайне неудобно и едва ли даже исполнимо”^{2 6}. Попечитель Київського учбового округу 20 червня 1887 р. повідомив про це в Міністерство народної освіти. Крім того, він просить “разрешения отложить открытие кафедры детских болезней до весеннего полугодия 1888 года, когда возможно будет без затруднения устроить амбулаторию детских болезней в новой акушерской клинике”^{2 7}.

Одночасно з цим, попечитель Київського учбового округу звертається до Міністра з питанням про призначення професора на вперше засноввану кафедру. При цьому він запитує: “... будет ли таковой назначен Министерством или же на основании ... устава будет предоставлено медицинскому факультету и университетскому совету объявить конкурс на сказанную кафедру...”^{2 8}.

Міністр народної освіти І.Д. Делянов у листі від 17 липня 1887 р. погодився з наведеними вище доводами і дозволив перенести строки організації кафедри дитячих хвороб до весіннього півріччя 1888 р. При цьому він повідомив, що підбором кандидатури на посаду професора він займеться сам^{2 9}.

А за день до цього, тобто 16 липня 1887 р., Міністр народної освіти отримав листа від приват-доцента Київського університету І.В. Троїцького, в якому той викладає *curriculum vitae* та висловлює бажання поступити професором на нову кафедру дитячих хвороб. При цьому І.В. Троїцький додає “Курс лекций о болезнях детского возраста” (выпуск 1, 1887 р.) та свідоцтво Правління Маріїнського Родопомічного Будинку в тому, що “он с мая месяца 1882 года по ноябрь 1883 года числился при означенном учреждении врачом-экстерном, причем помимо своих обязанностей заведовал амбулаторией по детским болезням и имел под своим наблюдением новорожденных”^{3 0}.

Внаслідок наведеної переписки Міністр народної освіти І.Д. Делянов звернувся з листом до лейб-педіатра К.А. Раухфуса, в якому просив його повідомити, чи має він “ввиду кого-либо из кандидатов, могущих занять кафедру детских болезней в означенном Университете с будущего года”, а також повідомити свою думку про І.В. Троїцького, як можливу кандидатуру на посаду завідуючого кафедрою^{3 1}.

Незабаром від К.А. Раухфуса було отримано відповідь, у якій йшлося, що, розглянувши “сочинение приват-доцента Университета Св. Владимира И.В. Троицкого “Курс лекций о болезнях детского возраста”, выпуск 1, 1887., — я убедился в том, что труд этот имеет чисто компилятивный характер без самостоятельных выводов и взглядов автора.

На основании такого сочинения признать за автором ... дающее право занять кафедру детских болезней не возможным”³ 2.

Таким чином, відносно кандидатури приват-доцента І.В. Троїцького, йому зовсім не знайомого, він дав негативну відповідь, оскільки судив про його наукову діяльність лише за вказаними в листі Міністра лекціями, виданими в 1887 р., ігноруючи цілий ряд його опублікованих праць (про епідемічний паротит, про клініко-експериментальне вивчення властивостей травневої конвалії). Хоча ці твори були першими науковими дослідженнями І.В. Троїцького, вони за глибиною та актуальністю заслужили на високу оцінку як його сучасників, так і вчених ХХ століття.

К.А. Раухфус рекомендував на завідування кафедрою “трех ярких врачей, известных своими учеными трудами в области детских болезней и достаточно активных в клиническом отношении.

1. Доктора медицины Ф.К. Арнгейма, старшего врача Елизаветинской детской больницы в С. Петербурге.

2. Доктора медицины и приват-доцента Военно-медицинской академии, ныне главного врача детской больницы Св. Ольги в Москве В.Е. Чернова.

3. Доктора медицины и приват-доцента Московского университета Н.Ф. Филатова”³ 3.

Отже, К.А. Раухфус вказав на двох педіатрів, добре йому знайомих по службі в Санкт-Петербурзі: В.Е. Чернова та Ф.К. Арнгейма, зокрема, В.Е. Чернов працював під керівництвом К.А. Раухфуса в якості екстерна, а також на відомого в ті часи Н.Ф. Філатова.

Міністр народної освіти, покладаючись на рекомендації К.А. Раухфуса, вибрав кандидатуру Н.Ф. Філатова. При цьому 22 серпня 1887 р. Міністерство народної освіти звернулось з проханням до професора Н.А. Тольського висловити свою думку відносно кандидатури Н.Ф. Філатова³ 4.

У своєму дуже просторовому відгуку професор Н.А. Тольський представив детальну характеристику наукової та лікувальної діяльності Н.Ф. Філатова. Зокрема, він пише: “... доктор Филатов в своей научной деятельности представляет счастливое сочетание прочного общемедицинского образования с обширными сведениями в избранной им специальности, необыкновенного трудолюбия в собрании научных фактов и основательной критической оценкой этих фактов, большой личной опытностью с беспристрастным суждением об опыте других. Все эти качества дают доктору Филатову возможность не только стойко держаться на высоте современных требований науки, но позволяют ему открывать и новые точки зрения на сущность болезненных явлений у детей. Громкая известность, которой он пользуется, как детский врач, не только в Москве, но и за пределами ея, свидетельствует и том, что он обладает в равной мере и высшей способностью врача, умением применять свои теоретические знания к конечным целям врачебной науки. Что касается, наконец, преподавательских способностей доктора Филатова, то, пользуясь изданными им лекциями об острых инфекционных болезнях у детей, я мог бы привести несколько примеров тому, как ясно и вразумительно передает он своим слушателям самые сложные и запутанные медицинские вопросы, но я считаю более уместным по этому поводу упомянуть о том, что доктор Филатов, как приват-доцент Московского университета, успехами своего преподавания обращал на себя внимание медицинского факультета, который вследствие того неоднократно ходатайствовал о вознаграждении его за эти труды по преподаванию”³ 5.

На закінчення Н.А. Тольський пише: “позволяю себе высказать убеждение, что Университет Св. Владимира приобретет в докторе Филатове вполне достойного представителя кафедры детских болезней”³ 6.

Ознайомившись з рекомендаціями К.А. Раухфуса та прекрасним відгуком Н.А. Тольського, Міністр народної освіти І.Д. Делянов 11 березня 1889 р. повідомив попечителя Київського учбового округу про припустиме призначення на кафедру дитячих хвороб

університету Св. Володимира приват-доцента Московського університету доктора медицини Н.Ф. Філатова. До листа було додано відгуки К.А. Раухфуса і Н.А. Тольського, які “рекомендовали с отличной стороны научные и преподавательские достоинства доктора Филатова”^{3 7}. Міністр просив попечителя округу ушанувати його відгуком по справі щодо призначення доктора Філатова на кафедру дитячих хвороб Київського університету.

12 квітня 1889 р. попечитель Київського учбового округу доповів пану Міністру, що “в виду благоприятных отзывов о научной подготовке доктора Филатова” він вважає “весьма полезным назначение его на кафедру детских болезней в университет Св. Владимира с начала будущего учебного года”^{3 8}.

25 квітня 1889 р. Міністр народної освіти І.Д. Делянов призначив Н.Ф. Філатова “экстраординарным профессором университета Св. Владимира по кафедре детских болезней с 1 июля 1889 г.”^{3 9}, а потім рада Київського університету Св. Володимира постановила “назначить доктора медицины Н.Ф. Филатова экстраординарным профессором Киевского университета по кафедре детских болезней”^{4 0}.

Але дещо раніше (21 березня 1889 р.) Міністр народної освіти І.Д. Делянов отримав листа від першого завідуючого кафедрою анатомії та патологічної анатомії Київського університету професора Н.І. Козлова, в якому він просить про працевлаштування на кафедру дитячих хвороб сина професора А.П. Вальтера, одного з основоположників медичного факультету університету Св. Володимира. Н.І. Козлов дає прекрасну характеристику молодому лікарю П.А. Вальтеру. Він пише, що той “3,5 года тому назад с особенным отличием окончил курс в Военно-медицинской академии, оставлен при ней для усовершенствования и, по достижении степени доктора, отправлен весной прошлого года на казенный счет за границу. Все, кто следит за занятиями его здесь и там, свидетельствуют о нем с отличной во всех отношениях стороны. Мечта его — получить место профессора на родине. Ныне таковое место именно по кафедре детских болезней открывается, и большинство киевских профессоров, как мне известно, желают его назначения. От Вашего Сиятельства будет зависеть дальнейшая судьба этого молодого человека. ... Вы дадите Университету Св. Владимира, я уверен, честного, основательно подготовленного, способного и энергичного служителя науке и обществу”^{4 1}.

Цей лист не залишився без уваги і 21 квітня 1889 р. І.Д. Делянов пише, що “имею честь уведомить Вас, Многоуважаемый Господин, что я лишен возможности удовлетворить изложенное выше ходатайство из-за назначения на кафедру детских болезней в университет Св. Владимира доктора медицины Филатова, рекомендованного доктором Раухфусом и профессором Тольским”^{4 2}.

Більша частина професури університету з радістю очікувала прибуття відомого педіатра Н.Ф. Філатова. Однак уже 28 квітня 1889 р. Н.Ф. Філатов направляє телеграму ректору університету, в якій повідомляє, що змушений за рядом сімейних обставин відмовитись від призначення. Одночасно він звертається з заявою до попечителя Московського учбового округу, в якому пише, “что по семейным мотивам я должен отказаться от столь лестного для меня назначения, тем более еще, что я нахожусь на государственной службе по ведомству учреждений Императрицы Марии, состоя ординатором в Московской детской больнице”^{4 3}.

Отримавши цю заяву, попечитель Московського учбового округу 29 квітня 1889 р. направляє Міністру народної освіти листа, в якому повідомляє, що “доктор Филатов не считает для себя возможным принять назначение на кафедру в университет Св. Владимира и не желает оставлять службу по ведомству учреждений Императрицы Марии. Представляя о вышеизложенном, считаю долгом почтеннейше доложить Вашему Сиятельству, что в интересах вверенного мне университета перевод приват-доцента Филатова на службу в другой город был бы крайне не желателен, так как при этом студенты медицинского факультета Московского университета лишились бы даровитого, хорошо знающего свой

предмет и ревностного преподавателя. В виде сего, и главное принимая во внимание категорический отказ доктора Филатова менять место службы, я имею честь покорнейше просить Ваше Сиятельство не отказать в Вашем распоряжении об оставлении приват-доцента Филатова в Москве”^{4 4}.

У свою чергу вже 2 травня 1889 р. ректор університету Н.К. Ренненкампф посилав телеграму Міністру народної освіти, в якій повідомляє, що “Филатов телеграммой отказывается принять профессию в Киеве. Едет в Петербург принести Вашему Сиятельству извинение. Глубоко опечален отказом. Почтительно просим оказать Ваше могущественное влияние и убедить достойного Филатова принять профессию в Киеве. Уже строится отличная детская клиника. Филатов встретит расположение и обширную практику, все пособия...”^{4 5}.

Відмова Н.Ф. Філатова була дуже несподіваною, але уже на листі попечителя Московського учбового округу була приписка, яка можливо належить Міністру, із запитанням “Кто другой кандидат?” і тут же іншою рукою написано відповідь “Арнгейм, Чернов”. В результаті замість Н.Ф. Філатова було вирішено призначити на цю посаду іншого педіатра, рекомендованого К.А. Раухфусом, — В.Є. Чернова, котрий займав посаду головного лікаря дитячої лікарні Св. Ольги в Москві та одночасно приват-доцента Московського університету.

15 травня 1889 р. Міністр народної освіти направляє попечителю Київського учбового округу листа, в якому повідомляє про рішення направити на кафедру дитячих хвороб університету Св. Володимира доктора медицини Чернова і просить повідомити думку з цього питання.

Заперечень не надійшло і 12 серпня 1889 р. попечитель Київського учбового округу повідомляє ректора Імператорського університету Св. Володимира про призначення доктора медицини В.Є. Чернова екстраординарним професором університету. В Державному архіві м. Києва (ДАК) зберігся оригінал цього листа за № 6300, який ми наводимо повністю: “Господину Ректору Университета Св. Владимира. Имею честь уведомить Ваше Превосходительство, что г. Министр народного просвещения предложением от 31 минувшего июля за № 13112 назначил с 1 августа сего года Главного врача Детской больницы Св. Ольги в Москве доктора медицины Чернова экстраординарным профессором университета Св. Владимира по кафедре детских болезней”^{4 6}.

Так закінчилась тривала та до деякої міри драматична історія заснування кафедри дитячих хвороб в одному з найстаріших медичних учбових закладів нашої країни. З моменту початку клопотання щодо створення самостійної кафедри дитячих хвороб (травень 1885 р.) та до її заснування (вересень 1889 р.) минуло більше 4 років. Потрібна була настійливість професора Г.Є. Рейна, який ініціював це питання, а також тривала й дуже інтенсивна переписка між Міністром народної освіти та попечителем Київського учбового округу із залученням провідних професорів-педіатрів Росії.

Безумовно, що провідна роль у заснуванні кафедри дитячих хвороб в Київському університеті Св. Володимира належить професору Г.Є. Рейну і тому було б несправедливо не згадати про нього більш докладно.

Георгій Єрмолайович Рейн (1854-1942) — дійсний таємний радник (з січня 1917 р.), академік Імператорської С.-Петербурзької Академії наук (з 1901 р.), депутат 2-ї та 4-ї Державної думи (фракція октябристів), вихованець Петербурзької медико-хірургічної академії (1874). Після захисту дисертації “К вопросу об удалении фибром матки посредством чревосечения” (1876) працював хірургом в діючій армії. Був учасником війни за звільнення Болгарії від турецької кабали та Русько-турецької війни 1877-1878 рр. Після повернення в 1878 р. до Петербурга працював у Клінічному шпиталі під керівництвом хірурга К.Ф. Славянського та в фізіологічній лабораторії І.Р. Тарханова, потім був обраний приват-доцентом Академії по кафедрі акушерства і жіночих хвороб. Упродовж двох років

працював за кордоном. З 1883 по 1900 р. Г.Є. Рейн — професор кафедри акушерства та жіночих хвороб Київського університету. В 1886 р. він заснував Київське акушерсько-гінекологічне товариство, протягом 13 років був його беззмінним головою, випустив у світ 12 томів трудів Товариства. Під керівництвом Г.Є. Рейна в Києві було побудовано та обладнано нове приміщення акушерської клініки, в якій професор добився зниження летальності від пологової гарячки з 30 до 0,2%.

В 1900 р. Г.Є. Рейн був обраний завідуючим кафедрою акушерства та гінекології Військово-медичної академії, де незабаром побудував і очолив нову зразкову клініку. В Петербурзі проявився талант Г.Є. Рейна — адміністратора і реформатора. Він був призначений головою Медичної ради при Міністерстві внутрішніх справ, обраний членом 2-ї Державної Думи від Волинської губернії, неодноразово обирався почесним головою міжнародних з'їздів лікарів, удостоєний звання почесного лейб-хірурга; брав участь в діяльності комісій з реформування вищих учбових закладів та з вироблення положення про військово-санітарне управління.

В 1910 р. Г.Є. Рейн був відряджений до південних губерній з надзвичайними повноваженнями на боротьбу з холерою, де знову проявився його організаторський талант. Незабаром епідемія була переможена. Однак від Г.Є. Рейна не приховались серйозні недоліки, що полягали, насамперед, в тому, що розрізнені медичні організації працювали без об'єднуючого начала, здатного перемагати міжвідомчі тертя, відстоювати інтереси санітарії. З цього часу Г.Є. Рейн активно включається в роботу з підготовки законодавства в галузі охорони здоров'я та лікувально-санітарної реформи, а також створення проекту заснування Міністерства Народної Охорони Здоров'я. З метою розробки законодавчих документів була заснована Міжвідомча комісія з перегляду лікарсько-санітарного законодавства під головуванням Г.Є. Рейна. Із 20 законопроектів, внесених “Комісією Рейна”, особливої уваги заслуговують пропозиції щодо заходів із запобігання заразним хворобам та боротьби з ними, щодо охорони материнства і дитинства, щодо загальнодоступної лікарської допомоги.

Перша світова війна перешкодила здійсненню цих законопроектів. Прийнятий у вересні 1914 р. законопроект про заснування Головного управління державної охорони здоров'я (тобто фактично — міністерства) зустрів запеклий опір різних політичних сил. Г.Є. Рейн, проте, продовжував прямувати до своєї мети і в 1916 р. добився рішення царя про виділення охорони здоров'я в особливе відомство. І знову “прогресивний блок” Думи наполіг на відміні цього рішення, а Г.Є. Рейн відкликав у лютому 1917 р. відповідний законопроект.

Після 1919 р. жив у Болгарії та на півдні Франції (з кінця 1920-х). Перебуваючи в еміграції, Г.Є. Рейн до кінця днів своїх відчував гіркоту від того, що головна справа його життя — проект створення системи державної охорони здоров'я була відхилена силами, що привели до влади буржуазний Тимчасовий уряд, та здійснений без його участі в Росії (1918) і в багатьох розвинутих країнах світу.